

УДК 821.161.2-3.09Франко І.:7.04-055.1

К. М. Шмега,
аспірант

(Інститут Івана Франка НАН України, м. Львів)

Kshmeha@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6736-2263

МОВЛЕННЄВА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МАСКУЛІННИХ ПЕРСОНАЖІВ У ПРОЗІ ІВАНА ФРАНКА

У статті досліджено текстуальну особистість чоловіка як носія унікального мовного коду у прозі Івана Франка. Проаналізовано стратегії і тактики маскулінної комунікації та ознаки гендерлекту, виявлено засоби ословлення маскулінного психотипу. Показано, що мовна тактика у стосунках з жіночкою співвідноситься у персонажів Франка з такими ролями: деспот, батько, товариш, захисник. Також встановлено, що внаслідок суспільної стратифікації, яка ділить чоловіків на керівників і підлеглих утворюються і специфічні форми маскулінного наративу – дискурси домінування, приниження та спротиву.

Ключові слова: мовний портрет, мовна тактика і стратегія, мовний код, маскулінність, гендерлект, чоловіки-персонажі.

Постановка проблеми. Відмінності у мовленні різних людей пов'язані зі світоглядом, релігією, рівнем освіти, віком, душевним станом, типом темпераменту. Тому сучасна гуманітаристика, зокрема лінгвістика та літературознавство, активно використовують такі поняття, як мовно-культурна особистість, тобто мовець, який дотримується когнітивних підходів певної лінгвокультурної спільноти, та мовний портрет – засіб художнього образотворення, за допомогою якого автор фіксує мовну поведінку персонажа, передає його духовне життя, соціальний стан та характерні риси епохи і середовища, які він репрезентує. Для опису мовного портрета в літературі М. Гордєєва пропонує три рівні аналізу: лексичний рівень, на якому розглядаються особливості слововживання; рівень, що відображає уявлення про світ, укладені в значенні слів і виразів – картину світу мовця; рівень комунікативних ролей, стратегій і тактик [1].

Оскільки в художньому творі персонажі різної статі наділені унікальними мовними кодами, що відображають як психологічні особливості статі, так і соціальну зумовленість гендеру, виникає необхідність з'ясувати стратегії і тактики мовленнєвої поведінки чоловічих персонажів, які творять маскулінний дискурс тексту. Для об'єктивізації дослідження необхідний міждисциплінарний підхід, залучення робіт з біології, психології та соціології, а також застосування методики лінгвогендерології, яка "зосереджується на питаннях відмінностей, подібностей та особливостей репрезентації осіб чоловічої та жіночої статі в мові..., маскулінного та фемінінного лексикону і дискурсу, стереотипах маскулінного та фемінінного..., гендерно маркованих стратегіях і тактиках комунікації, питаннях мовної особистості" [2: 91].

Дослідники маскулінного дискурсу однастайні щодо основних комунікативних стратегій чоловіків. Серед головних називають передавання інформації, збереження власної свободи та утвердження соціального та сімейного статусу. Дослідниця гендерної психології Тетяна Данильченко вважає, що маскулінна комунікація за своїм типом є монологічною, адже у порівнянні з фемінною – менш гнучка та динамічна, меншою мірою спрямована на співрозмовника, натомість зорієнтована на висловлювання своїх ідей та принципів заради утвердження власного статусу [3].

На думку нейрофізіологів, наша особистість детермінована і визначена на третину спадковістю, на третину – внутрішньоутробним життям і ще на третину – знаннями, набутими під впливом культурного середовища, рівня освіти та виховання [4]. Всупереч цим твердженням дослідники гендеру нівелюють біологічну детермінованість на користь соціальної. За словами Людмили Корневої, не існує ніякої чоловічої чи жіночої мови, "є два основні стилі спілкування, що асоціюються з чоловічою або жіночою мовленнєвою поведінкою – маскулінний та фемінний, і вибір одного з них визначається не статевою приналежністю, а гендерною самоідентифікацією особистості" [5: 107–108]. На нашу думку, не варто абсолютизувати жодного з чинників, так само як відкидати окремі категорії впливу, оскільки гендерна ідентифікація особистості може бути відмінною від її біологічної статі, а таке рішення людина приймає найчастіше не під дією соціальних чинників, а внаслідок генетичної запрограмованості. Отже й стилі мовлення та мовленнєва поведінка чоловіків і жінок мають як біологічні критерії диференціації, так і встановлені соціокультурними нормами. Влучним терміном, який характеризує гендерну дискурсивну практику є гендерлект (запропонований Деборою Таннен) – передбачуваний постійний набір ознак жіночої та чоловічої мови, правила мовної поведінки, стратегії та тактики мовної поведінки чоловіків і жінок у різноманітних комунікативних ситуаціях у контексті тієї чи іншої культури [5: 73].

Отже, **мета** статті – проаналізувати текстуальну мовну особистість чоловіків у прозі Івана Франка як носіїв унікального мовного коду та встановити стратегії і тактики їхньої комунікації, мовленнєві особливості гендерлекту.

Виклад основного матеріалу. Персональний ряд прози Івана Франка диференційовано за статевіковими, расовими, національними та професійними критеріями, що відображено у їхній мовній поведінці. У передмові до збірки "Добрий заробок і інші оповідання" Франко писав, що "виношує" у своїй душі кожен образок, тобто образ кожного персонажа доти, поки не знайде "властивий йому тон і спосіб викладу" [6: 33: 400]. Франко підходив до характеристики своїх персонажів стереометрично: як до репрезентантів певного соціального прошарку та індивідів з унікальними психофізичними властивостями й комунікативними здібностями.

Непорозуміння між чоловіком та жінкою спричинені тим, що, за словами Д. Таненн, вони належать до різних культур, виховуються у різних світах [7]. Тому й стиль мовної поведінки найкраще проявляється у міжгендерній комунікації. Те, як чоловік говорить про жінок, як до них звертається, може свідчити не лише про його темперамент чи виховання, а й про засвоєння чи відкидання ним гендерних стереотипів. Мовна тактика у стосунках з жінкою співвідноситься у персонажів Франка з такими ролями: *деспот, батько, товариш, захисник*.

Типи брутальних чоловіків-деспотів відтворює Іван Франко в образах Олекси Довбушука, графа Ошустовського, графа Торського та Валеріана Стальського. Свої патріархальні погляди Стальський ("Перехресні стежки") відкриває у діалозі з Євгеном Рафаловичем, повчаючи його, що "з жінками треба круто держатися... Треба проявляти характер, треба брати їх під ноги... Жінку треба держати під доглядом" [6: 20: 213]. Стальський неодноразово у грубих та цинічних формах відгукується про жінок як про істот, в яких таїться "безодня глупоти, фальшивості, тупої злості, зрадливості" [6: 20: 198]. Тому власну дружину він "**рвав** би на кавалки, **микав** би за коси, **волочив** би по землі, **топтав** би ногами" [6: 20: 200]. Жінка, у його розумінні, існує для того, щоб "добре бавитися, веселитися" фізично, натомість духовна любов – це "високе шляхетство", яке накладає певні зобов'язання. Прагнучи бути вільним від таких обов'язків і задовольняти лише фізичні потреби, Стальський і одружився, однак матримоніальні погляди його дружини виявились відмінними. Тому одружений Стальський передає холостякові Рафаловичу свою мудрість та досвід, повчає його поводитися з жінкою на правах старшого й бувалого чоловіка.

Маскулінність Стальського має багато ознак тваринної, більше того – хижацької поведінки, на чому акцентує автор словами Рафаловича: "...ви найлютіший звір із усіх, яких знає зоологія" [6: 20: 213]. Про його "звірську натуру" свідчить і сприймання Регіни як представника породи "жіночого звіра", на означення якого він вживає низку порівнянь анімалістичного типу: "холодні гадючі очі", які у нападі страху перед ним стають "телячими", холодна "риб'яча кров", "холодна як риба", "курячий мозок" – усі вони містять негативну конотацію. Завдяки прийому внутрішнього мовлення автор показує, що стосунки з дружиною Стальський сприймає як гру, в якій він виконує роль мисливця, а здобич – Регіна в його руках діє саме так, як він того бажає. Таку манеру поведінки підтверджують і діалоги подружжя, в яких він щоразу змінює тональність висловлювань: то говорить із дружиною лагідним тоном, звертається як до коханої жінки – "Регінко", "моя пані", "серденько", "жіночко", то грубо і брутально – "що так вибалушилася?", "от дуріпа!", "тьфу на тебе!". Мовна тактика Стальського спрямована на завдання ще більших моральних травм дружині, на утвердження його повного контролю над нею.

Звертання Франкових батьків-персонажів до їхніх доньок містять оцінку конотацію, яка засвідчує ставлення до доньки як до вагомій частини їхнього суспільного статусу, а отже істоти, позбавленої права вибору, нездатної до самостійних дій та вчинків. Таке ставлення у їхній свідомості співвідноситься з любов'ю та батьківською опікою. Гендерлекти пана Суботи із повісті "Великий шум" та Тугара Вовка ("Захар Беркут") свідчать про стереотипні уявлення особливостей дівочої вдачі: "що значить присяга дурної осліпленої дівчини", "ти готова батька свого покинути для нього!.. Така вже дівоча вдача", "вона у нас дурна, проста, зросла більше з мужиками, ніж з нами". А те, що доньки проявляють силу характеру та непокірливість, сміливо заперечують та відповідають, виводить їх з рівноваги, адже така поведінка не відповідає стереотипному уявленню фемінності, а виявляє більше ознак маскулінного типу мислення. Комунікативну манеру батька може використовувати й закоханий чоловік, який у жінці бачить дитину, себе ж асоціює з ментором, завдання якого – направляти її. Володка ("Вільгельм Тель") розмовляє з коханою заспокійливо-поблажливим тоном, вживає пестливі слова-звертання (серденько, дитино, серце, зірочко, Олюсю), щоб таким чином підтвердити свою любов та позірну турботу, а разом з тим переконати у марності її побоювань їхати до театру, що б порушило його плани на вечір. Однак його дії та автокомунікація виявляють справжню мотивацію такого слововживання: "Бабські капризи!... Він рад був, що не уляг Олі, що поставив на своїм... Адже ж він доктор філософії і учитель гімназійний, – щоб ним жінщина поводи́ла? Ні, сього не буде!" [6: 16: 194]. Ця фраза засвідчує патріархальну обмеженість мислення Володка, його зарозумілу позицію щодо оцінювання власної соціальної значущості порівняно з жінкою.

Розмова між чоловіком-інтелігентом та його коханою у прозі Франка часто переходить від інтимно-ліричного до науково-інформаційного тону. Персонажі такого типу чекають від жінки соратництва, інтелектуальної співмірності та цілковитої зацікавленості його громадськими справами, тому звиряють їм свої політичні погляди й переконання, діляться планами на майбутнє, у якому жінці відведено місце

"бойової товаришки". Наратив такого типу є доволі поширеною маскулінною комунікативною стратегією, яка "передбачає бесіду-інформацію, що неявно поширюється навіть на сферу інтимно-особистісної комунікації" [3]. Така мовна поведінка була притаманна й Франковому листуванню з жінками, на що він і сам звертав увагу, перепитуючи адресаток, чи не збудив їх своїми листами, схожими на "наукову розправу". У незакінченій повісті "Не спитавши броду..." перша розмова між Борисом Грабом та Густею Трацькою відбулася саме в манері наукової розвідки з етнографії. Відтак формат інформативної бесіди став комунікативною домінантою їхніх любовних стосунків, зорієнтованою на інтенцію Бориса підготувати шляхтянку до "праці для добра людю, ...навчаючи селян усьому доброму, рятуючи бідних грішми, темних пороною, опущених щирим привітом" [6: 18: 402].

Іще одна типово маскулінна комунікативна тактика реалізується у розмові чоловіка, який у стосунках з жінкою вибрав роль захисника. У творах Франка образ чоловіка-захисника репрезентують персонажі, чия професія безпосередньо пов'язана зі захистом – адвокати Євген Рафалович та Владислав Калинович. Їхні громадські та посадові обов'язки оборонців селян співвідносяться із типом любовних стосунків, у яких вони зайняли позицію заступників своїх обраних. Кардинально та чітко сформульована інтенція Владислава "Ти – моя, і поки я живу, нікому не дозволю тебе скривдити" [6: 17: 430] спрямована на те, аби довести Регіні серйозність його почуттів та засвідчити відповідальний підхід до взаємин, а подвійне вживання слова "все" у зізнанні "Я все, все зроблю для тебе!" [6: 17: 429] лиш підтверджує налаштованість на рішучі дії. За спостереженням дослідників Алана Піз та Барбари Піз, чоловіки часто вдаються до прямих недвозначних висловів, таких як "жоден", "ніколи", "абсолютно", що дозволяє їм швидко та ефективно укласти угоди і є потужним сугестивним засобом нав'язування іншим своєї волі [8]. Використання ж такої тактики у звертанні до жінки відбувається з подібною метою: переконати її у правильному виборі його як серйозного й надійного партнера.

Суспільна стратифікація, яка ділить чоловіків на керівників і підлеглих створює і специфічні форми маскулінного наративу. Так у розмові панів з хлопами встановлюється тактика домінування та приниження. Такий тип мовної поведінки Франко відтворив в оповіданні "Довбанюк". Пан Гординський – представник збіднілої польської шляхти. Гордість (можливо саме з цією рисою пов'язане прізвище персонажа) не дозволяла йому усвідомити, що поляки, як і українці, стали підпорядкованим народом Австрії, що спричинило його особисту життєву поразку та призвело до втрати суспільної значущості. Прагнення нагадати "хлопам" часи колишньої слави Речі Посполитої спонукає Гординського щоразу підкреслювати свою "польськість". Він зумисно наголошує слова на польський лад, акцентує на приналежності до шляхти та зневажливо звертається до перехожих: "Че'кай-но ти, че'кай, ...прийде ще такий час, що **ми, шляхта**, будемо **вами, хлопами**, їздити!" [6: 16: 207]. Його зверхнє звертання до українців як до хлопського народу є наслідком соціокультурного фактору, пов'язаного зі загальною ситуацією тієї історичної доби.

Маскулінний дискурс влади та домінування репрезентує Тугар Вовк ("Захар Беркут"). Завдяки своїй наближеності до князя Вовк почувається абсолютним авторитетом серед "проклятих смердів" Тухольщини, нехтує місцевими звичаями й законами. Кардинальну відмінність у світоглядах тухольців та Вовка засвідчує його питання до Максима Беркута: "Твій батько має велику **владсть над громадою**?" та відповідь, яку він отримав "власі у нас над громадою не має ніхто: **громада має власть сама**" [6: 16: 27]. Звиклий до одноосібного князівського правління Вовк розглядає владу як утвердження власної соціальної ролі, тоді як для тухольців влада не є привілеєм, адже нею однаковою мірою наділений кожен з них. Для Вовка влада символізує авторитет та здатність розпоряджатися життями інших людей, тому він щоразу нагадує селянам: "мені князь дарував той ліс і тоту полонину", "я тут із княжої волі", "за мої заслуги князь нагородив мене землями й лісами в Тухольщині", "я беру тільки те, що мені мій князь дарував" [6: 16: 46–47]. Аксиологічна система Вовка та його комунікативна манера "брутального чоловіка" виявляють у ньому насамперед зациклену на власному домінантному становищі особу, в якій на всі питання, крім питань здобуття влади є універсальна відповідь: "що мене се обходить?".

Поряд із дискурсом домінування у Франковій прозі звучить і дискурс підпорядкування. Займаючи підлегле становище відносно панівних структур та їхніх репрезентантів – господарів, шляхти та багатіїв, представники нижчих суспільних шарів у своєму мовленні використовують засоби, які мають засвідчити їхню повагу до керівної особи та зневагу до себе. Таку форму комунікації відтворено у діалогах Степана Калиновича ("Герой поневолі") з представниками владної верхівки. Саморепрезентація Калиновича з акцентом на власній нижчості пов'язана з недооцінювання свого соціального та особистісного "я": "Та й де ж би я смів!.. Я чоловік **без становища, без роду**" [6: 21: 373]; "я **не маю претензії** на високу посаду... я на найменший готов щиро й чесно..." [6: 21: 371]; "Я чоловік **простий, невчений і нечитаний**. Знаю свою бюрову роботу, яка мене годує, і свою присягу, яка мені велить робити точно й чесно. Та й годі" [6: 21: 308]. Щоб ословити девіантну форму маскулінності Калиновича Франко вдався до редукованих речень, які виражають нездатність завершити думку через страх сказати щось занадто зухвале для його становища й посади. Мовленнєва поведінка Калиновича свідчить про брак сили характеру та не усвідомлення національної і родової ідентичності.

В оповіданні "Чиста раса" недовга розмова між старим єврейським купцем і "расовим мадяром" паном З. ілюструє типові ознаки соціально-національної субординації – мови панівного прошарку та мови підпорядкованого. Пан З., звиклий, щоб його накази виконували, дратується, коли старий єврей замість запропонованої йому сигари продовжує курити свою люльку. Його улесливо-добродушний тон змінюється на наказовий, більше того – погрозливий: "коли тобі дадуть сигаро і кажуть курити, то кури. Властиво тебе самого треба було так викинути, як твою люльку" [6: 20: 21]. Адже "ті, хто мають право дарувати привілеї, можуть змінити свою думку і відібрати їх" [7]. Єврей же, вчувши в голосі пана загрозу, апелює до його поважного статусу шляхетної людини й акцентує на власній немірності та фінансовій скруті: "я старий чоловік...бідний чоловік". Проте дійсне становище єврея відносно пана передано у словах відчаю: "я з паном графом не можу сперечатися..." [6: 20: 31]. Кажучи "не можу", єврей нагадує пану, що йому вільно робити з ним все, що завгодно, адже пан "може". У протиставленні цих двох слів приховане й протистояння двох світів: всевладдя і всездозволеності та безправ'я і підпорядкованості.

Іншим варіантом комунікативної поведінки чоловіків у стратифікаційному діалозі є тактика бунту і спротиву. Такий тип комунікації більш поширений у Франкових творах, завдяки чому їх насичує маскулінний дух боротьби. Найбільш репрезентативними типами бунтарів є брати Басараби ("Борислав сміється") та Кость Дум'як ("Великий шум"). Мовний портрет Басарабів як суспільних месників увиразнюють їхні "страшні" слова, здебільшого з конотацією деструкції: "війна", "боротьба", "пімста", "рубати". Особистісний вимір їхнього бунту проти євреїв підкреслює постійне апелювання до слова "пімста". Обґрунтовуючи власну жорстокість у виборі методів боротьби, Андрусь Басараб констатує: "Я такий, яким зробило мене життя і вони, закляті вороги мої!" [6: 15: 475]. У цій саморепрезентації явлено соціальну обумовленість бунтівного маскулінного типу, що підтверджує й персонаж іншого твору – Кость Дум'як. Якщо озлоблення Басарабів було викликане вимушеною працею на євреїв-визискувачів зі щоденним спостереженням за їхніми гешефтами та збагаченням, то винуватцями бунтівної діяльності Дум'яка стали панщина та пани. Тому в розмові з дідичем, в якого свого часу прослужив десять років "за свинопаса", він іронічно та різко нагадує йому: "Яких ви нас виховали, таких маєте. Не подивуйте!" [6: 22: 232]. Проте методи бунту Дум'яка більш цивілізовані й гуманніші, ніж стихійна війна Басарабів. Відмінність полягає у більшому досвіді Дум'яка, який він здобув під час військової служби, тоді як Басараби усе своє свідоме життя провели як "наймити-попихачі" у євреїв. Отже й мова боротьби у них різна. Дум'як говорить із паном Суботою як із рівним і вимагає, відповідного ставлення до селян. Слова Костя звучать впевнено, а його самохарактеристика ("я чесного роду, тепер вольний чоловік і господар", "я вам не рекрут, а вислужений фельдфебель від цісарських гренадерів" [6: 22: 250]) свідчать про усвідомлення власної значущості як чоловіка та воїна.

Один із найбільш продуктивних засобів мовного портретування у прозі Франка – кількаразове повторення одного й того ж слова в різних репліках персонажів, тобто лейтмотивного денотата, що постає певним вербальним маркером психотипу героя. Таким чином Франко звертає увагу читача на ті цінності, які превалюють у свідомості мовця, на наявність або відсутність внутрішнього морального осердя. В монологах Дениса з оповідання "Знеохочений" стилістично забарвлена лексема "деньгі" повторюється кілька разів поспіль, аби засвідчити його зацікавленість на матеріальних благах. Живання слова "гроші" на російський манер підкреслює його пристосуванство та національну байдужість, брак "мужеської волі та сили в душі" [6: 15: 32]. У цьому образі найкращим чином проілюстровано тип альфонса, адже "молодий руський літерат" настільки одержимий грошима, що оцінює дівчат як товар: "Аж три **найдорожчі** нараз, та й усі три дали коша" [6: 15: 34]. Слово "найдорожчі" вжито ним у значенні цінової характеристики – фінансової спроможності батьків панночок. Моральну зіпсутість цього персонажа підкреслює не лише його мовний портрет, а й вдало дібрана художня деталь, а саме "почорнілі зуби", які натякають Денисовим співрозмовникам на його "труп'ячу мертвоту".

У центрі аксіологічної системи капітана Антося Ангоровича із повісті "Для домашнього огнища" перебуває його честь, це слово досить часто фігурує у монологах персонажа: "любив її [дружину Анелю – К. III.] в тій хвилині над життям над усе в світі, над своєю **честь**" [6: 19: 82], "се буде чесно, сього домагається його **честь**" [6: 19: 95], "ти, відьмо, що підкопала моє життя, знищила мою **честь**" [6: 19: 132]. Ангорович поводить згідно законів військового чину, а в його мисленні домінують такі військові категорії як "захист та оборона", "образ гідності та честі", "зрада". Крізь призму закладених муштрою стереотипів сприймає він і взаємини зі своїми колегами: "...щоби мене образив, спровокував, ввігнав в лапку! О підлі, підлі! Юди! Але ні, не з'їсте мене так швидко! Буду боротися, зубами гризиму вас, а не дам вам так легко тріумфувати над собою!" [6: 19: 79]. Така позиція засвідчує, що у свідомості військового будь-який конфлікт набуває конотації "ворог – напад – захист". Однак сприйняття розповіді про "сумнівний промисел" дружини як образи власної гідності не дозволило Антосеві зрозуміти підстави її вчинку, полишивши вироблені роками професійні категорії мислення. Моральний імператив Антося, який можна сформулювати як "честь понад усе", виявляє жорстокі канони військового чину, які обмежують чоловіка у його приватному житті.

Важливе місце серед Франкових засобів характеротворення займає контраст. На основі антитетичності створено низку чоловічих образів у його творах. Зупинимось детальніше на принципі контрасту в мовній поведінці Владка і Начка Калиновичів. Начко має поетичну, мрійливу натуру, схильну до містицизму. Його мовлення насичене метафорами і порівняннями, цікавими сентенціями: "в кожній людині під товстим шаром життєвого бруду, егоїстичних мозолів та поганих звичок тліє непогасна іскра божого вогню" [6: 17: 355]. Начко швидко змінює свою думку, а для її вираження використовує емоційно-експресивні вислови. Закохавшись у Регіну, він то підносить її до рівня святої, то, засумнівавшись у її взаємності, іронічно обмовляє: "дурна гуска", "свята, чиста й добра Регіна", "Шляхетна! Добра!", "Підла! Негідна!" [6: 17: 383]. Недаремно психологізм і драматизм твору зав'язаний переважно на особі Начка, натомість за Владком – соціальний бік роману. Вчинки Владка виважені, а тон його мовлення спокійний та рішучий, на що неодноразово звертає увагу Франко: "**спокійно** відказав Владко", "**спокійно** відповів Владко", "**рішуче** сказав Владко". Вислови ж Начка сповнені драматизму та експресії: "**гаряче** вигукнув Начко", "**сердито** відказав Начко", "промовив Начко, **різко** викидаючи із себе слова", "**крикнув** Начко". Його виступи часто керовані миттєвими поривами. Саме надмірна емоційність, стихійні пориви та перевага особистого над громадським стали для Начка причиною зради власних життєвих поглядів та, в підсумку, його самотності.

Арсенал лексичних та стилістичних засобів, які використовував Франко для деталізації мовних портретів своїх персонажів надзвичайно різноманітний. Для мовної репрезентації суспільних низів він застосовував притаманний їм емоційно-експресивний тон та згрубілу лексику. "Замкнене злочинське середовище, в котрому слід шукати витоків мовної культури "дна", витворювало виключні умови для розвитку низки норм соціальної поведінки, що не "вписувались" у загальноприйняті суспільні стандарти і виявлялися, передусім, в ідеології та мовленні злочинця" [9: 176] – зауважує І. Ціхоцький. Франко доводить, що злочинець – це продукт "жорстоких часів", які "гасять останні іскри чоловіцтва там, де в інтересі суспільності й людяності було б підтримати їх та роздути в ясне полум'я" [6: 33: 397]. Тому мова, що нею говорять його "низи" – це код-ідентифікатор, який вирізняє мікрогрупу злочинців від макрогрупи суспільних "верхів", її використання спрямоване на зумисне відмежування від решти людей. Знання арго – предмет гордості, однак такою мовою розмовляють виключно зі своїми, дозволяючи собі повною мірою насолодитись власною комунікативною винятковістю. У кількох оповіданнях Франко подає вичерпні й характерні зразки арго, як-от на початку "Хлопської комісії": "Е, що то ви, молоді **яндруси** говорите!.. По місту тротуарами ходять та ходаки з долин висмикують – велика штука! А зловлять **хатраки**, то також що? Заведуть на **дідівню, кобзнуть** там чи й не кобзнуть, та й по всій історії. Вам би от... Та де вам! Вам як лиш розказати про таке, то вже поза плечима мурашки забігають. Або то ви знаєте, що **хлопська комісія!**" [6: 15: 236]. Невимушене оперування злочинським арго повинне переконати реципієнтів оповіді – текстуальних яндрусів та читачів твору у досвідченості та обізнаності мовця, його злочинській компетентності. Адже, за словами Д. Ліхачова, "злочин цікавиться не передачею своїх думок і поглядів, а лише тим ефектом, який його слово справляє на оточуючих" [10: 61].

Висновки та перспективи подальших досліджень проблеми. У прозі І. Франка мовленнєві партії можуть розповісти про персонажа не менше, ніж коментарі наратора. Письменник наділяє кожного чоловіка не лише мовленнєвою характеристикою, а й цілісним мовним портретом, що виявляє його соціальну приналежність, психологічні особливості та моральні риси. Франко вдається до типізації маскулінних персонажів через мовленнєву характеристику, надаючи їй домінуюче значення і трансформуючи її в характерокреативний мовний портрет. Тому аналіз маскулінних образів на основі мовного портретування – це нове поле для інтерпретації та створення їх типологічної парадигми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гордеева М. Н. Речевой портрет и способы его описания [Електронний ресурс] / М. Н. Гордеева. – Режим доступу к ресурсу : <http://www.hqlib.ru/st.php?n=101>.
2. Архангельська А. Термінний апарат сучасної лінгвогендерології : проблеми і перспективи становлення / А. Архангельська // *Humanity, computers and communication*. – 22-24 April. – Львів, 2015. – С. 91–94.
3. Данильченко Т. В. Особливості комунікативної поведінки чоловіків та жінок [Електронний ресурс] / Т. В. Данильченко. – Режим доступу до ресурсу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchdpu/2009_74_1/29.pdf.
4. Гинтер С. Женский мозг – мужской мозг / С. Гинтер // *Медицинские аспекты здоровья женщины*. – № 1, 2006. – С. 1–3.
5. Корнева Л. Гендерный аспект коммуникации / Л. Корнева // *Филологические науки. Сборник научных прац*. – № 13. – Полтава, 2013. – С. 106–113.
6. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / І. Франко. – К., 1976–1986.
7. Tannen D. You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation [Електронний ресурс] / D. Tannen – Режим доступу до ресурсу : <http://www.frankjones.org/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/tannen.pdf>.
8. Пиз А. Язык взаимоотношений (мужчина и женщина) [Електронний ресурс] / А. Пиз, Б. Пиз. – Москва : Эксмо-Пресс, 2007. – 400 с. – Режим доступу к ресурсу : http://loveread.ec/view_global.php?id=305.
9. Ціхоцький І. Л. Мова прози Івана Франка (стилістичні новації) / І. Ціхоцький. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 280 с.

10. Лихачев Д. С. Арготические слова профессиональной речи / Лихачев Д. С. // Развитие лексики и грамматики современного русского языка. – Москва : Наука, 1964. – С. 311–360.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Gordeieva M. N. Rechevoi portret i sposoby ego opisaniia [Speech Portrait and Methods of Its Description] [Elektronnyi resurs] / M. N. Gordeeva. – Rezhym dostupu do resursu : <http://www.hqlib.ru/st.php?n=101>.
2. Arkhanhelska A. Terminnyi aparat suchasnoi linhvohenderolohii : problemy i perspektyvy stanovlennia [Modern Gender Linguistic Terminological Apparatus : Problems and Prospects] / Alla Arkhanhelska // Humanity, computers and communication. – 22-24 April. – Lviv, 2015. – S. 91–94.
3. Danylchenko T. V. Osoblyvosti komunikatyvnoi povedinky choloikov ta zhinochok [Features of Men's and Women's Communicative Behavior] [Elektronnyi resurs] / T. V. Danylchenko. – Rezhym dostupu do resursu : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchdpu/2009_74_1/29.pdf.
4. Ginter S. Zhenskiy mozg – muzhskoy mozg [The Male Brain – The Female Brain] / Serzh Ginter // Meditsinskie aspekty zdorov'ya zhenshchiny [Medical Aspects of Women's Health]. – № 1, 2006. – S. 1–3.
5. Kornieva L. Hendernyi aspekt komunikatsii [The Gender Aspect of Communication] / L. Kornieva // Filolohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats' [Philology. Scientific Research Journal]. – № 13. – Poltava, 2013. – S. 106–113.
6. Franko I. Zibrannia tvoriv : u 50 t. [Collected Works in 50 Volumes] / I. Franko. – K., 1976–1986.
7. Tannen D. You Just Don't Understand : Women and Men in Conversation [Elektronnyi resurs] / D. Tannen – Rezhym dostupu do resursu : <http://www.frankjones.org/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/tannen.pdf>.
8. Piz. A. Yazyk vzaimootnoshenii (muzhchina i zhenshchina) [Language of Relationships (Male and Female)] [Elektronnyi resurs] / A. Piz, B. Piz. – Moskva : Eksmo-Press, 2007. – 400 s. – Rezhym dostupa k resursu : http://loveread.ec/view_global.php?id=305.
9. Tsikhotskiy I. L. Mova prozy Ivana Franka (stylistychni novatsii) [Language of Ivan Franko's Prose (Stylistic Innovations)] / I. L. Tsikhotskiy. – Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU im. Ivana Franka, 2006. – 280 s.
10. Likhachiov D. S. Argoticheskie slova professional'noy rechi [Argot Words of Professional Speech] / D. S. Likhachiov // Razvitie leksiki i grammatiki sovremennogo russkogo yazyka [The Development of Vocabulary and Grammar of Modern Russian Language]. – Moskva : Nauka, 1964. – S. 311–360.

Шмега К. М. Речевая репрезентация маскулинных персонажей в прозе Ивана Франко.

В статье исследована текстуальную личность мужчины как носителя уникального языкового кода в прозе Ивана Франко. Проанализированы стратегии и тактики маскулинной коммуникации и признаки гендерлекта, определены средства словесной характеристики маскулинного психотипа. Показано, что речевая тактика в отношениях с женщиной соотносится у персонажей Франко с такими ролями: деспот, отец, друг, защитник. Также установлено, что в результате общественной стратификации, которая делит мужчин на руководителей и подчиненных образуются и специфические формы маскулинного нарратива – дискурсы доминирования, унижения и сопротивления.

Ключевые слова: речевой портрет, речевая тактика и стратегия, языковой код, маскулинность, гендерлект, мужчины-персонажи.

Shmeha K. M. Language Representation of Masculine Characters in Ivan Franko's Prose.

The article deals with the language strategies and tactics of male characters in the prose written by Ivan Franko. It is shown that masculine discourse of Franko's novels is represented by male characters which lingual code includes both the psychological characteristics of sex and social gender conditionality. There are analyzed strategies and tactics of masculine communication and revealed features of masculine psycho type in the article. It is defined that verbal tactics of male characters in their relationships with women correlated in Franko's prose with such roles: tyrant, father, friend and protector. Also, it was found out that because of social stratification, that divides men on executives and subordinates were forming specific types of masculine narrative – discourses of domination, humiliation and resistance. The results obtained, proved that Ivan Franko gives every man not only lingual characteristic, but also a comprehensive language portrait that reveals his social identity, psychological features and moral traits. The author tries to reflect the themes of conversations that characterize a character according to his mental and ethnic identity too. The conclusions are made that Franko applies language characteristic of masculine characters to show different male types, giving it a dominant value and transforming it into a language portrait. Therefore, the analysis of masculine images based on language portrait is a new field of interpretation and creation of their typological paradigm.

Key words: language portrait, language tactics and strategy, language code, masculinity, genderlekt, male characters.